

**РОЛЬ ПОЗААУДИТОРНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕБУДОВИ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ****О.Б.Осаульчик**

***Анотація.** У статті аналізується роль і місце позааудиторної виховної роботи в якості важливого чинника якісної перебудови освітнього процесу у вищій школі; обґрунтовується необхідність збільшення функціонального навантаження позааудиторної виховної роботи.*

***Ключові слова:** виховання, позааудиторна робота, творчий розвиток, самостійність, партнерські взаємовідносини, співтворчість.*

***Аннотация.** В статье проведен анализ роли и значимости внеаудиторной воспитательной работы в качестве важного фактора перестройки образовательного процесса в высшей школе; доказывается необходимость повышения функциональной нагрузки внеаудиторной воспитательной работы.*

***Ключевые слова:** воспитание, внеаудиторная работа, творческое развитие, самостоятельность, партнерские взаимоотношения, сотворчество.*

***Summary.** In the article we have analyzed the role and meaning of extra-curricular upbringing work as an important factor in re-organization of teaching process in higher educational establishments. The necessity to widen functions of extra-curricular upbringing work is proved, that is, in its turn, a very important factor in bringing up a self-employed and creatively-active person.*

***Key words:** upbringing, extra-curricular work, creative development, self-employment, partnership, common creativity.*

Постановка проблеми. Особливе місце в розбудові України як демократичної держави відводиться закладам вищої освіти, які покликані підготувати «розум нації», духовну еліту нашого суспільства. Оскільки сучасне виховання має відігравати випереджальну роль в демократичному процесі, низка освітніх документів (зокрема, Національна доктрина розвитку освіти, закон України «Про вищу освіту») чітко визначають мету державної політики щодо розвитку освіти у створенні умов для розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина України. Таким чином, серед пріоритетних напрямів реформи виховання постає необхідність розвитку індивідуальних здібностей і талантів молоді із забезпеченням умов їхньої самореалізації. Освіта потребує впровадження нових підходів, які сприятимуть розкриттю талантів особистості, і особлива роль у даному аспекті відводиться позааудиторній виховній роботі, зокрема діяльності молодіжних організацій, розвитку позанавчальних освітньо-виховних закладів [1; 2; 3]. Проте, як зазначається у згаданих освітніх документах, все ще низьким залишається виховний потенціал таких провідних інститутів виховання, як заклади освіти, культури, спорту, засобів інформації, літератури і мистецтва і, як результат, участь молоді у соціально значущій діяльності, тобто гармонійний розвиток особистості в різноманітних видах позааудиторної діяльності залишається недостатнім. Враховуючи сказане, у вищій школі постає проблема необхідності інноваційної організації позааудиторної виховної роботи з метою активізації творчого потенціалу студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема інноваційної організації позааудиторної виховної роботи є актуальною і потребує невідкладних оновлень, зважаючи на збільшення частки самостійної роботи студентів, зміну акцентів у системі «викладач-студент», індивідуалізацію навчально-виховного процесу, орієнтацію на виховання творчої особистості. Так, наукову основу проблеми змісту, методів та форм організації позааудиторної виховної роботи розробляли і поглиблювали в своїх дослідженнях В.Сухомлинський, Г.Пустовіт, Л.Вовк, Л.Гордон, Ю.Дуренко, А.Романов, В.Білоусова, З.Слепкань, О.Мироненко, З.Курлянд, Д.Джола, О.Мироненко та інші, проте, суттєвих змін та оновлень в організації позааудиторної виховної роботи зі студентами допоки не відбулось.

Таким чином, **метою даної статті** вважаємо аналіз ролі та місця позааудиторної виховної роботи в системі освітнього процесу вищої школи, а також обґрунтування необхідності збільшення функціонального навантаження позааудиторної виховної роботи як передумови розвитку самостійної і творчо-активної особистості.

Виклад основного матеріалу. Зростання ролі позааудиторної і самостійної роботи студентів є однією з провідних тенденцій у перебудові виховного процесу вищих навчальних закладів. В умовах, коли в суспільстві ще не подолані негативні наслідки пострадянської кризи, існує проблемне поле виховного впливу засобами масової інформації, реальне спілкування замінюється часто віртуальним у

комп'ютерній мережі, а мистецтво все більше стає не засобом виховного впливу, а засобом релаксації, особливо важливу роль у вихованні молоді мають взяти на себе освітні установи. При чому, якщо обмежена кількість аудиторних годин у вищих навчальних закладах (ВНЗ) у першу чергу присвячені засвоєнню фахових знань, то позааудиторна виховна робота виступає тією формою організації виховного процесу, яка дозволяє максимально індивідуально й гнучко підійти до особистості кожного вихованця і розкрити неповторність його творчого потенціалу.

На думку В.О.Сухомлинського, виховувати на заняттях, і лише на заняттях, неможливо. Видатний педагог позааудиторну роботу не вважав за самоціль: той, хто навчається, має віднайти в чомусь інтерес, «аби розгорівся вогник духовної діяльності, аби міцнішало почуття власної гідності». Так, допомагаючи людині відчути власну гідність та гордість, ми пробуджуємо в ній совість, чуттєвість до слів педагога [4, с.8]. В.О.Сухомлинський був глибоко переконаним, що справжня школа – це багатогранне духовне життя колективу, в якому вихователі та вихованці об'єднані великою кількістю інтересів і захоплень: «Учіння – це лише одна з пелюсток тієї квітки, яка називається вихованням в широкому аспекті цього поняття. У вихованні немає головного і другорядного, так як і немає головної пелюстки серед інших багатьох пелюсток, які створюють красу квітки. У вихованні все головне – і заняття, і розвиток всебічних інтересів поза заняттям, і відносини вихованців у колективі»[4, с.9].

У контексті зазначеного слушною вважаємо думку Г.П.Пустовіта, що формування системи знань, інтелектуальних умінь і практичних навичок особистості, високоморальних загальнолюдських якостей у процесі позааудиторної роботи має набути для неї особливої значущості, перерости у внутрішню мотивацію, яка в подальшому регулюватиме її поведінку і діяльність [5, с.133].

Окрім задоволення потреби підростаючого покоління у творчій самореалізації позааудиторна виховна робота забезпечує вільний розвиток особистості; розширює її самостійність; створює умови для здобуття знань і навичок відповідно до вихідних соціокультурних потреб; сприяє професійному самовизначенню; формуванню ціннісного ставлення до держави, інших людей, самого себе, природи, мистецтва, праці; організовує змістовне дозвілля відповідно до бажань і потреб вихованців; вирішує проблему соціальної адаптації; забезпечує необхідним соціальним досвідом [3]. Слушним є зауваження, що виховна робота в позанавчальний час, базуючись на загальних принципах виховання, вирізняється своїми специфічними принципами: добровільний характер, суспільна спрямованість, розвиток ініціативи й самодіяльності, творчість, зв'язок навчання і виховання, насиченість цікавим і емоційним.

Не можемо не погодитись з З.Курляндом, який визначає позааудиторну роботу студентів у якості процесу з домінуючим елементом самореалізації, що дає змогу гармонізувати внутрішні та зовнішні фактори формування професійної культури, створює додаткові умови для реалізації внутрішнього творчого потенціалу [6].

У сучасній педагогіці починає переважати підхід до виховання не як до цілеспрямованого формування особистості відповідно до певного ідеалу, а як до створення умов для саморозвитку особистості. Маючи на увазі виховання як становлення системи взаємовідносин між людьми, К.Ушинський зауважував, що лише особистість може спонукати до розвитку і визначення іншу особистість, «тільки характером можна утворити характер» [7]. Оскільки сам спосіб існування особистості є постійний вихід за межі самої себе, прагнення до зростання й розвитку, головний прийом виховання має полягати у прийнятті людини такою, якою вона є, без прямих оцінок і наставлянь. Проте ця думка не означає пасивної ролі вихователя у виховному процесі: головна задача вихователя – це розкрити перед вихованцем широке поле вибору, що часто не відкривається самою молоді людиною через її обмежений життєвий досвід, нестачу знань про всі багатства культури. Таким чином, педагогіка співробітництва, в основу якої покладені ідеї рівності, партнерства і взаємної поваги один до одного, є надзвичайно актуальною для принципів навчально-виховної роботи у ВНЗ [8, с. 144-177].

Слушним в означеному контексті є думки А.Дьякова, Г.Горченка, А.Стеценка щодо формування і розвитку творчої активності студентів у відповідності до творчої самовіддачі педагогів, примноження та розвитку їхнього творчого потенціалу, якісних перетворень у стилі педагогічної діяльності та підвищенні її культури [9, с.94].

В контексті зазначеного вище, З.Слепкань вбачає резерви виховного впливу: 1) у підвищенні світоглядної підготовки та активності науково-педагогічних кадрів, їхньої педагогічної культури і майстерності; 2) у підвищенні методологічного рівня викладання; 3) у творчому вдосконаленні і розвитку всієї системи вузівських відносин, морально-психологічної атмосфери, що сприяє повноцінному творчому спілкуванню, виявленню самостійності, ініціативи й соціальної відповідальності студентів; 4) у підвищенні наукового рівня планування і управління діяльністю всіх суб'єктів виховання, в удосконаленні демократичних принципів її організації і здійснення; 5) у підвищенні ролі студентських колективів і громадських організацій, у вирішенні проблем вузівського

життя; 6) у зміцненні суспільної спрямованості, ідейно-морального змісту мотивів, інтересів і потреб відповідно до цінностей гуманістичного способу життя і наукового світогляду; 7) у розвитку плідних зв'язків вузів, студентських колективів з виробничими підприємствами, установами освіти, науки і культури, з різноманітними трудовими колективами; 8) у демократизації всієї системи як внутрішньо, так і зовнішньо-вузівських відносин [10].

Серед актуальних форм позааудиторної виховної роботи у ВНЗ слід назвати наступні: зустрічі з вченими, акторами; тематичні тижні, олімпіади, дні факультетів, кафедр; вечори (поезії, романсу); диспути з питань етики, естетики, політики тощо; усні журнали та заочні подорожі; читацькі конференції; відвідування спектаклів, кінофільмів, концертів, музеїв, виставок; прес-конференції та зустрічі «За круглим столом»; конкурси політичних коментаторів, на кращого агронома, зооінженера, механізатора (в аграрних ВНЗ) тощо; на кращий сценарій позакласного заходу; КВК; проведення екскурсій; бесіди про історію вузу, факультету, майбутню професію, з питань валеології та фізичного виховання, про державну символіку тощо; робота гуртків, засідання гуртків. Проводяться вказані заходи у ВНЗ, на факультетах, на професійних годинах за допомогою кафедр, кураторів, студентського активу [2].

Важливим елементом позааудиторної виховної роботи виступає її органічний зв'язок з майбутньою професією студента. А.С.Макаренко в означеному контексті наголошував, що замало бути лише вихованим зовні: «... хоч би які ви були ласкаві, цікаві в розмові, добрі й привітні, хоч би які ви були симпатичні в побуті та на відпочинку, якщо у вашій роботі весь час невдачі й провали, якщо на кожному кроці видно, що ви своєї справи не знаєте, коли все у вас кінчається браком або пшиком, – ніколи ви нічого не заслужите, крім зневаги, іноді поблажливої й іронічної, іноді гнівної й нищівно ворожої, іноді настирливо шельмуючої» [11, с.148]. Видатний вітчизняний педагог був переконаним, що «однаково, в чому виявляються ваші здібності, однаково, хто ви такий: столяр, агроном, коваль, учитель, машиніст», найбільшу пошану і любов виявляють до людей з високою кваліфікацією, впевненими й чіткими знаннями, уміннями, майстерністю, золотими руками і постійною готовністю працювати – саме це, на думку А.С.Макаренка, захоплює найбільше [11, с.147]. Таким чином, освітня й виховна діяльність вищих навчальних закладів мають знаходитись у тісному взаємозв'язку, доповнюючи і збагачуючи одна одну. З означеної причини виховна робота, що проводиться у ВНЗ за межами аудиторії, покликана забезпечити актуалізацію теоретичних знань студентів, спрямовуючи їх у практичну площину і формуючи їхню соціальну зрілість.

Професіоналізація позааудиторної роботи вміщує, з одного боку, «спеціалізацію», тобто урахування специфіки факультету, а з іншого – «педагогізацію», яка надає всій системі навчально-виховної роботи у вищій школі педагогічної спрямованості. Основними напрямками професіоналізації позааудиторної виховної роботи можна вважати врахування специфіки факультету при організації і проведенні виховної роботи із студентами.

Аналізуючи вимоги сьогодення щодо організації позааудиторної виховної роботи, можемо актуалізувати думку про доцільне збільшення її функціонального навантаження. На сучасному етапі переважна більшість позааудиторних програм мають репродуктивне спрямування, а творчих та дослідницьких видів роботи замала кількість [5, с.99]. Крім того, поодинокий, розрізнений характер виховних впливів не можуть забезпечити цілісний всебічний розвиток молоді, показовість і формалізм унеможливають самореалізацію людини, а поза співтворчою діяльністю постає неможливим якісний творчий розвиток особистості. На думку К.Левківського, сьогодні серйозне занепокоєння викликає зниження інтересу молоді до художньої літератури, класичної музики, театру, живопису, інших витворів високого мистецтва. Через занедбану інфраструктуру історичних і архітектурних пам'яток музеї, картинні галереї, концертні зали і театри стали практично недоступними для більшості студентів, в тому числі й через фінансовий бар'єр [12].

Отже, на нашу думку, в означених умовах керівництвом ВНЗ має бути забезпечений комплексний і цілісний підхід у проведенні позааудиторної виховної роботи, заздалегідь сплановані адміністрацією ВНЗ та організовані в якості фінансово-доступних екскурсій до історико-культурних пам'яток як рідного міста, так і за його межами. З огляду на вищевказані обставини і вимоги сьогодення, мають відбутись докорінні зміни у системі відносин викладачів і студентів при організації позааудиторної виховної роботи. Так, перебудова позааудиторної виховної роботи ВНЗ, як і освітнього процесу загалом, може бути якісною і продуктивною лише за умови усвідомлення і прийняття системи гуманістично-демократичних відносин, насамперед, самими викладачами і адміністрацією ВНЗ, що дасть змогу в подальшому підвищити методологічний рівень проведення позааудиторної виховної роботи, дотримуючись моделі співтворчої діяльності. Важливим елементом позааудиторної виховної роботи постає її невід'ємний зв'язок із майбутньою професією, що є потужним фактором у розкритті творчих схильностей і здібностей студентів, їхньої зацікавленості в експериментально-дослідницькій діяльності.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у розробленні й упровадженні новітніх авторських методик організації позааудиторної виховної роботи у ВНЗ.

Література

1. Закон України "Про вищу освіту" №2984-III, із змінами від 19 січня 2010 р.: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – режим доступу: www.osvita.org.ua/pravo/law_05/part_02.html
2. Про Національну доктрину розвитку освіти: офіційний сайт [Електронний ресурс] – режим доступу до сайту: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg...
3. Програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – режим доступу до сайту: www.ipv.org.ua/.../39-programa-vuhovanna-dit.
4. Сухомлинский В. О воспитании / В. Сухомлинский – М. : Изд-во политической литературы, 1973. – 272с.
5. Пустовіт Г. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах. [Монографія] / Г. Пустовіт – АПН. Інститут проблем виховання. – Київ-Луганськ: «Альма-матер», 2004. – 364с.
6. Педагогіка вищої школи / За ред. З. Н. Курлянд. - Київ: Знання, 2005. - 399 с.
7. Ушинский К. Собр. соч. / К. Ушинский. - М., 1948. - Т. 2.
8. Амонашвили Ш. Основания педагогики сотрудничества / Ш. Амонашвили // Новое педагогическое мышление / Под ред. А.В.Петровского. - М., 1989. - С. 144-177
9. Развитие творческой активности студентов: опыт, проблемы, перспективы / А.П. Дьяков, Г.В. Горченко, А.И. Стеценко и др., науч. ред. В.С. Рахманин. - Воронеж: Изд-во ВГУ, 1991. - 160 с.
10. Слєпкань З. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : Навчальний посібник / З. Слєпкань – К. : Вища школа, 2005. – 239 с.
11. Макаренко А. Педагогічна поема / за ред. В.Петровського. – Київ: Вид-во «Радянська школа», 1973. – 507с.
12. Психологічні особливості виховної роботи у вищій школі. / Директор Науково-методичного центру вищої освіти МОН України К.Лєвківський. Міністерство освіти і науки України - офіційний сайт[Електронний ресурс] – режим доступу до сайту: ua.textreferat.com/referat-10983-6.html